Ум сăмах

Сирĕн алăра – Çĕнĕ Халалăн чăвашла çĕнĕ куçарăвĕ. Паянхи кунччен чи нумай çын вулакан Кĕнекесен Кĕнеки – Библи – Çĕнĕ Халалпа Авалхи Халал пайсенчен тăрать.

Çĕнĕ Халал çинчен

Çĕнĕ Халала 27 кĕнеке кĕрет. Вăл историллĕ текен пайпа – тăватă кĕнекерен тăракан Евангелипе – пуçланать. Грекларан куçарсан «Евангелие» тени «Ырă Хыпар» тени пулать. Шăпах çапла ят панă та Хăйĕн вĕрентĕвне Турă Суйласа илнĕ Иисус Христос. Вăл этемлĕхе çылăхпа вилĕм тыткăнĕнчен хăтарнă. Ырă Хыпарта Унăн çĕр çинчи пурăнăçĕ çинчен каласа панă, – Çуралнии тата Турăшăн ĕçлесе тăни çинчен, Унăн вĕрентĕвĕпе Вăл тунă хăватсем çинчен, Унăн вилĕмĕпе Вăл чĕрĕлсе тăни çинчен. Тăватă Евангели те çак ĕç-пуçсене тĕрлĕ енчен çутатса параççĕ, Христос вĕрентĕвĕн тĕшшине лайăхрах ăнланса илме пулăшаççĕ. Ырă Хыпарăн авторĕсем Матфей, Марк, Лука тата Иоанн çак ĕç-пуçсене куçăн куракансем пулнă, Матфейпа Иоанн Христосăн вун икĕ вĕренекенĕ шутне кĕнĕ; Лукапа Марк вара апостол тивĕçĕсене каярахпа туса пыма пуçланă. Иисус Христос çинчен мĕн-мĕн паллă пулнине туллин те хронологи йĕркипе çырса парса евангелистсем Унăн вĕрентĕвне истори тĕлĕшĕнчен çирĕп сăлтавланă.

Иисус Христос çинчен калакан Ырă Хыпар мĕнле сарăлни пирки Çĕнĕ Халалăн тепĕр кĕнеки – Апостолсен Ĕçĕ-хĕлĕ – каласа парать. Тĕрĕссипе, вăл тăватă Евангелин малалли пайĕ пулса тăрать. Ку кĕнеке Христос тӳпене çĕкленнипе пуçланать те Аллăмĕш кун уявĕнче апостолсем çине Святой Сывлăш анни Христос Чиркĕвне никĕслес ĕçре юлашки чул хунипе пĕр пулни çинчен каласа парать. Кунтах эпир тĕрлĕ хуласемпе çĕр-шывсенче Христоса ĕненессин вăрлăхне акакан апостолсен ĕçĕ-хĕлĕпе

паттӑрлӑхӗ ҫинчен вуласа пӗлетпӗр. Христианлӑхӑн малтанхи ҫулӗсенче пулса иртнӗ ӗҫсене сӑнласа панӑран ку кӗнеке уйрӑммӑнах истори тӗлӗшӗнчен паха. Апостолсен Ӗҫӗ-хӗлӗ кӗнеке авторӗ – Лука евангелист.

Ҫӗнӗ Халала апостолсен ҫырӑвӗсем те кӗреҫҫӗ, пурӗ 21 ҫыру, вӗсенчен ытларахӑшне (14) Павел апостол ҫырнӑ. «Мӗн пур ӗненекенсем патне янисем» текен тепӗр ҫиччӗшне тӗрлӗ апостолсем ҫырнӑ: иккӗшне – Петр апостол, виҫҫӗшне – Иоанн апостол, Иаков апостолпа Иуда апостол пӗрер ҫырнӑ. Кашни ҫырӑвӗнчех ӑна кам патне ҫырнине кӑтартнӑ, ҫырусене христиансен ушкӑнӗсене е уйрӑм ҫын патне янӑ. Ҫырусенче христианлӑх ӗненӗвӗпе пурӑнӑҫӗн тӗрлӗ ыйтӑвӗсене хускатнӑ – кунта турсӑмахлӑх ыйтӑвӗсем те, кулленхи пурӑнӑҫ ыйтӑвӗсем те пур – вӗсенче усӑллӑ канашсемпе ӳкӗтсем те тӑтӑшах тӗл пулаҫҫӗ. Вӑл вӑхӑтри ӗненекенсене, христианлӑх пурӑнӑҫӗн опычӗ питӗ сахал пулнӑ пирки, апостолсен ӑслӑ сӑмахӗ питех те кирлӗ пулнӑ. Унтанпа икӗ пин ҫула яхӑн иртнӗ пулин те, паянхи кун та Ҫырусенче каланисем кивелмен, вӗсем хальхи саманара пурӑнакансене те нумай вӗрентме пултараҫҫӗ.

Ҫӗнӗ Халалӑн юлашки кӗнеки – Турӑ сӑваплӑ Иоанн Турсӑмахҫӑна малашнехине уҫса пани (грекла «Апокалипсис») – пророкла кӗнеке. Ӑна вулама ансат мар, ку кӗнекере сӑнарсем йышлӑ, вӗсем урлӑ этемлӗх историйӗнчи Турӑ пуррин вӑрттӑнлӑхне уҫса панӑ; тӗнчене Турӑ суд тӑвасси ҫинчен, юлашки кунсенче Христос Чиркӗвӗн шӑпи епле пуласси ҫинчен каласа панӑ. Апокалипсис кӗнекен авторӗ – Иоанн Турсӑмахҫӑ апостол, вӑлах Евангелисенчен пӗрин тата апостолсен виҫӗ Ҫырӑвӗн авторӗ. I ӗмӗр вӗҫӗнче, христиансене пусмӑрланӑ тапхӑрта, Иоана ытти хӑш-пӗр ӗненекенсемпе пӗрле Патмос утравӗ ҫине яраҫҫӗ. Ҫавӑнта ӑна Турӑ, курӑну кӑтартса, малашне мӗн пулассине уҫса панӑ: Христос Чиркӗвӗ, вӑхӑтлӑха ҫӗмӗрсе тӑкнӑ пулин те, Турӑ пулӑшнипе тата Путек Юнӗпе тӗттӗмлӗх вӑйӗсене ҫӗнтермелле, вара ҫак тӗнчене «ҫӗнӗ тӳпепе ҫӗнӗ ҫӗр» текен лайӑхрах та ӗмӗрлӗх тӗнче ылмаштармалла. Хӑйне мӗн курӑннине Иоанн йӑлтах ҫырса хунӑ, тем тери йывӑр саманара та ӗненекенсем «Апокалипсиса» вуласа тӗреклӗх илеҫҫӗ.

Çĕнĕ Халала куçарнă чухне усă курнă
оригинал-текст çинчен

Çĕнĕ Халала авалхи грек чĕлхипе çырнă, ăна алă вĕççĕн нумай-нумай хутчен çыра-çыра илнĕ. Çак сăлтава пула грекла çырнă Çĕнĕ Халалăн тĕрлĕрен ал çырăвĕсем пĕр-пĕринчен уйăрăлса тăраççĕ. Çапах та уйрăмлăхсенчен чылайăшĕ тĕп шухăша улăштармаççĕ, авалхи ытти ал çырусемпе танлаштарсан, Çĕнĕ Халал тексчĕсем пĕр-пĕринчен ытлах уйăрăлса тăмаççĕ.

Чăвашла куçарăвăн тексчĕ вырăсла Синод куçарăвĕн тексчĕ çинче никĕсленет. Çĕнĕ Халалăн чи авалхи ал çырăвĕсем хăш-пĕр тĕлте Синод куçарăвĕнчен урăхларах. Кунашкал чухне вулакансем текстсем хушшинчи уйрăмлăхсене сноскăра тупма пултараççĕ.

Вулакана пулăшма çак кăларăмра
хушса панисем

Çĕнĕ Халал куçарăвĕнче вулакана пулăшма сыпăксене пĕчĕкрех пайсем çине уйăрнă, вĕсене ят панă. Çак ятсем айĕнче, скобкăра, ытти Евангелисенче тĕл пулакан пĕрешкелтерех вырăнсене кăтартнă. Унсăр пуçне, сноскăсенче хăш-пĕр йывăртарах сăмахсене ăнлантарса панă.

Кĕнеке вĕçĕнче Çĕнĕ Халал куçарăвĕнче тĕл пулакан, ăнлантарма тивĕçлĕ хăш-пĕр чи кирлĕ сăмахсемпе сăмах çаврăнăшĕсене ăнлантарса панă глоссарий пур. Кунта çакна асăрхаттармалла: вăхăт иртнĕçемĕн хăш-пĕр сăмахсен пĕлтерĕшĕ улшăннă, словарьте вĕсен Çĕнĕ Халала çырнă вăхăтри пĕлтерĕшне илсе панă. Кĕнеке вĕçĕнче çавнашкалах Çĕнĕ Халал вăхăтĕнчи Палестинăпа Çывăх Хĕвел тухăç карттисене тата Библири ĕç-пуçсем пулса иртнĕ вырăнсен сăн ӳкерчĕкĕсене илсе панă.

Çĕнĕ Халала чăвашла куçарни çинчен

Лайăх пахалăхлă куçару туса çитерме тата оригинал-текст шухăшне тĕрĕс палăртма куçару темиçе тĕрĕслев витĕр тухать. Библи текстне нумай чĕлхене куçарнă май тĕрĕслев меслечĕсем çирĕпленсе çитнĕ ĕнтĕ. Грекла текста ăнлантарнă чухне чăвашла куçару (Библи куçарăвĕн институчĕн ытти кăларăмĕсем пекех) пĕтĕм тĕнчере йышăннă стандарта пăхăнать. Хăш-пĕр вырăнта,

текста темиçе тĕрлĕ те ăнлантарни тĕл пулнă чухне, пĕр вариантне кăна суйласа илнĕ.

Çĕнĕ Халала икĕ пин çула яхăн ĕлĕкрех çырнă. Çав вăхăтранпа ăна тĕнчери йышлă тата вак çĕршер халăх чĕлхине куçарнă; Библие куçарнă чĕлхесен шутĕнче чăваш чĕлхи те пур. Сăваплă Çырнине чăвашла куçарнин историйĕ самаях анлă. Чăвашла куçарнă христианлăх кĕнекисем 1800-мĕш çултан пичетленсе тухма пуçлаççĕ, чăвашла тăвată Евангели вара 1820-мĕш çулта Хусанта кун çути курать. Кивĕ чăваш çырулăхĕ анчахрах йĕркеленме тытăннă пирки ку куçарусенче нумай çитменлĕх тупма пулать ĕнтĕ, анчах та çакна манар мар: малтанхи чăвашла Евангелие мĕн пур чăваш прихучĕсене салатнă, ерипен пулин те, Библин тĕп ăнлавĕсем йĕркеленме пуçланă, чăваш чĕлхи чиркÿ чĕлхи те пулас çул çине тăнă. Хальхи вăхăтра çак Евангели кивĕ чăваш çырулăхĕн палăкĕ шутланать.

XIX ĕмĕр вĕçĕнче çĕнĕ чăваш çырулăхĕ пуçланса каять. Ăна пуçарса яраканĕ – çутта кăлараканăмăр Иван Яковлевич Яковлев (1848-1930 çç.). Вăл 1873-1890-мĕш çулсенче Евангелин уйрăм кĕнекисене чăвашла куçарса пичетлет. 1890-мĕш çулта вара тăвată Евангели кун çути курать. Тулли Çĕнĕ Халал 1911-мĕш çулта Чĕмпĕрте «Пирĕн Туррăмăр Иисус Христос хунă сăмах» ятпа пичетленсе тухать. Çапла майпа, Иван Яковлевич Яковлев пархатарне пула, чăвашсем Турă Сăмахне тăван чĕлхепе вулама пуçлаççĕ. 1872-1917-мĕш çулсенче чăвашла тухнă христианлăх кĕнекисен шучĕ 439 кĕнекене çитет, чăваш чĕлхи чиркÿ чĕлхи те пулса каять. Хальхи вăхăтра Шупашкар тата Чăваш епархийĕнчи чиркÿсенчен ытларахăшĕнче кĕлĕсене чăвашла ирттереççĕ.

Библие чăвашла куçарас ĕç XX ĕмĕр вĕçнелле çĕнĕрен вăй илет. Ку ĕçре Библи куçарăвĕн институчĕн тÿпи питĕ пысăк. Паянхи кунччен Библи куçарăвĕн институчĕ, репринтлă кăларăмсене шута илмесен, Сăваплă Çырнин çак çĕнĕ куçарăвĕсене чăвашла пичетлесе кăларнă: «Лука пĕлтернĕ Ырă Хыпар» (1999 ç.), «Ырă Хыпар» (2001 ç.), «Ача-пăча Библийĕ» (2006 ç.) тата ытт. те.

Юлашкинчен калани

Çак çĕнĕ куçарăва эпир халиччен пичетленсе тухнă ытти куçарусенчен чаплăрах тесшĕн мар. Калăпăр, И. Я. Яковлев куçарăвне пурте аван пĕлеççĕ, тивĕçлĕ хак параççĕ, унпа чиркÿсенче усă

кураççӗ. Сирӗн алӑри çак кӗнекене вара ятарласа килте вулама хатӗрленӗ; эпир паянхи вулакана Библире пытаръннӑ пахаран та паха пуянлӑхпа хальхи литература чӗлхипе паллашма майсем туса парас терӗмӗр.

Библи куçарӑвӗн институчӗ Çӗнӗ Халалӑн чӑвашла куçарӑвӗпе чылай çул хушши ӗçленӗ куçаруçӑпа редакторсене тата çак текста пичетлесе кӑларма пулӑшакансене пурне те чун-чӗререн тав тӑвать.

Библи куçарӑвӗн институтӗнче ӗçлекенсем